

Hollán Ernő és gr. Széchenyi István kapcsolata

HOLLÁN ERNŐ EMLÉKKONFERENCIA

SZOMBATHELY, VÁROSHÁZA

NEMES JÓZSEF MIKLÓS

nj@inf.elte.hu

SZOMBATHELY, 2024. JANUÁR 12.

A Széchenyi család

A Széchenyi-nemzetség a XVI. század óta érdekesült Magyarország közéletében; különösen a hadi és az egyházi pályán tűntek ki tagjai, de Széchenyi Pál érsek (1642?) 1645. július 28. – 1710. május 22.) szerepe nagy befolyású volt hazánk politikai alakulására is.

Gróf Széchenyi Ferenc (1754. április 28. – 1820. december 13.), István atyja, már fiatalon magas állásokat betöltve, két ízben hasonlott meg az uralkodó hatalommal és vonult vissza a közélettől. Hazánk történetében főleg a Nemzeti Múzeum nagylelkű megalapítása tette nevét halhatatlanná. Festetich Júlia grófnővel kötött házasságából mint legifjabb gyermek származott István gróf, ki 1791. szeptember 21-én Bécsben jött világra; első nevelője Liebenberg (utóbb Lunkányi) János volt, ki az atya célzataihoz alkalmazkodva, gyakorlati és hazafias szellemben fogta föl feladatát.

Gróf Széchenyi Ferenc mindhárom fiát katonai szolgálatra adja. István 18 éves korában lépett a hadi pályára, félbeszakítva addigi tanulmányait.

Az ifjú Széchenyi

Katonáskodott német, olasz és francia területen, jeleit adta kötelesség tudásának, részt vett a lipcsei csatában és Párizs bevételében, a huszárkapitányságnál magasabb rangra emelkedni nem tudott. Főképp e miatt elkedvetlenedve, meggyűlölve a katonai hivatást, egészen más vágyaktól és ábrándoktól dagadó kebelével előbb hosszasan szabadságoltatta magát, majd (1826-ban) végleg megvált a hadi pályától.

Sűrű és hosszas utazásai, melyeket a hadjáratok után is Olasz- és Franciaországban, továbbá fokozódó előszeretettel Angliában s 1818-ban Görög- és Törökországban is tett, annál inkább tágították látókörét és gyarapították ismereteit, mert azokat az európai nemzetek irodalmának tökéletes megismerésével kötötte össze, amiben nagy nyelvismeretei voltak segítségére, és mert társadalmi állása, összeköttetései s bőkezűsége előtt minden ajtó megnyílt, módja volt **e nemzetek politikai, társadalmi és közgazdasági viszonyaiba** is éles szemmel bepillantani s azokat **a hazaiakkal összehasonlítani**.

Széchenyi az Országgyűlés tagja

Az ifjú Széchenyi István a nagy várakozások közt foglalta el helyét a 12 év után megnyílt **1825-iki országgyűlés főrendi táblájánál**.

Az 1825—27-iki országgyűlés csak keveset oldhatott meg, de kiindulása lett az 1848-al betetőződő korszaknak.

Gyakran fel is szólalt, küzdve a gyakorlatlanság minden nehézségeivel, bátor szókimondásával olykor az elnöklő nádor rendreutasítását is vonva magára, de legnagyobb feltűnést azzal keltve, hogy mágnás és katona létére s bár tizenhat évig majdnem mindig külföldön tartózkodott, **nem latin, hanem magyar nyelven** gyakorolta szólásjogát.

Felsőbüki Nagy Pál éles szemrehányással illette azokat a **gazdag főurainkat, kik pénzüket külföldön költik el**, ahelyett hogy nemzeti célokra áldoznának, fölkelte az ott hallgatóként jelenlevő Széchenyi István s **a létesítendő akadémia céljaira följajánlotta jószágainak egy évi jövedelmét, vagyis 60.000 forintot**. A példa rögtön követőkre talált s néhány év múlva létrejött az akadémia és Széchenyit választotta másodelnökéül.

Széchenyi Döblingben

- ▶ Széchenyi 1848. szeptember 7-én került a döblingi intézetbe — ép elmével-e vagy lelkében megháborodva, erről már a kortársak körében is ellentétesek voltak a nézetek.
- ▶ A későbbi kutatók abban ugyan megegyeznek, hogy Széchenyi elborult lélekkel érkezett Döblingbe, de eltér a fölfogásuk arra nézve, visszanyerte-e ott részlegesen vagy teljesen egészségét.
- ▶ Széchenyi 1848. szeptember 7-től 1860. április 8-ig tartózkodott Görgen döblingi intézetében, tehát **5 hónap híján 12 évig**. Ez az idő a betegen észlelt tünetek alapján 4 szakaszra oszlik.

Széchenyi Döblingben

- ▶ Elevenen eltemetkezve, elszakítva nemcsak hazájától, de családjától is, csak **1850 után kezdett Széchenyi ismét érdeklődni a külvilág iránt**. Hosszú leveleket írt nejének, titkárának, foglalkozott megint vagyoná kezelésével.
- ▶ Széchenyi **1856 végén** annyira visszanyerte életkedvét, hogy **érdeklődött a politikai élet iránt** is, és e célból tájékozódás végett, erre alkalmas férfiakat magához hivatott. Keveset (átlag 3-4 órát) aludt, korán kelt, azonnal íróasztalához ült és írt vagy olvasott, majd nyitott ablak mellett sétált, szüksége volt rá — mert e korszakban csak kivételesen hagyta el szobáit; a reggeli után hideg lemosásokat végeztetett magán, fogadta orvosát, majd látogatóit, ismét írt és olvasott; 4 óra után ebédhez ült; este ismét látogatókat fogadott, majd 10 órától éjfélig sakkozott e célra felfogadott személyekkel.

A „külvilág” eseményei

Az 1859 június 24-én vívott solferinói csata döntően befolyásolta Bach kényuralmi központosító rendszerét. Már az osztrák hadsereg veresége után, Johann Bernhard Rechberg gróf külügyminiszter úgy nyilatkozott, hogy „**az absolutismussal múlhatatlanul föl kell hagyni, s Magyarországot meg kell nyugtatni**”. A konzervatív párt, - kikkel Rechberg tanácskozott, - a célt biztosító egyetlen módnak azt az álláspontját hirdették, hogy Magyarországot helyezzék vissza törvényes állapotába. De nem az 1848-i alapot értették, hanem az 1847-est.

Maga **Deák Ferenc**, a jogfolytonosság ezen apostola, szintén sötétnek látta a jövőt, mert nem bízhatott föltétlenül abban, hogy a nemzet az **1848-as törvények** életrekeltését passzív ellenállásával kivívhatja.

Széchenyi aktívan politizál

- ▶ Báró Alexander von Bach, az ötvenes évek mindenható belügyminisztere, aki 48-i forradalmárból lett a róla elnevezett abszolutisztikus rendszer vezető szellemévé, a külföldi uralkodó körök megtévesztése céljából **Rückblick** cím alatt egy csekély számú példányokban megjelent röpiratot adott ki. (A tényleges szerző: Majer Bernát)
- ▶ Széchenyi többé meg nem állhatta, hogy hatalmas csapást ne mérjen a jogtiprással még kérkedő s arra a világ előtt büszke önkényuralomra és megírta híressé vált »**sárga könyvét**«, e cím alatt: „**Ein Blick auf den anonymen Rückblick stb**”. A kéziratot fia, Béla másolta le s e másolatot vitte **Londonba**, ahol azt Rónay Jácint felügyelete alatt **nyomatták ki**, közjogi adatok kíséretében s a vaskos könyv rövid idő alatt minden rendőri tilalom ellenére közkézen forgott nemcsak Magyarországon, ahol valósággal elkapkodták, de az osztrák előkelő körökben, sőt a külföldön is.

„Ein Blick" auf den anonymen „Rückblick.“

széchenyi
„Ein Blick
AUF DEN ANONYMEN
“RÜCKBLICK”
WELCHER
FÜR EINEN VERTRAUTEN KREIS, IN VERHÄLTNISS-
MÄSSIG WENIGEN EXEMPLAREN IM MONATE
OCTOBER 1857, IN WIEN, ERSCHIEN.
VON EINEM UNGARN.

LONDON.
1859.

*D
2954
125*

Ein Blick,

§c. §c.

WENN ein anonymes Buch erscheint, besonders von solcher ‘Tragweite’ (!) wie die “*Rückblicke*,” so ist es natürlich, dass jeder Mensch wissen möchte: wer wohl dessen Verfasser sein kann; denn dasselbe im Munde eines Aspiranten, oder Eines, der *par hasard* nahe an dem Throne des Herrschers, oder ganz oben steht, ist in dessen ‘Bedeutung’ oft sehr ‘verschieden,’ im Falle nämlich, dass das Gesagte nicht geradezu in die Reihe der strengwissenschaftlichen Axiomen gehört.

Wenn überdiess ein anonymes Buch von solcher Consequenz, wie das in Frage stehende, nicht im Buchhandel erscheint, sondern in verhältnissmässig wenig Exemplaren nur ausschliesslich wohlwollenden Freunden zum Geschenk gemacht wird, dann steigert sich die Neugierde des denkenden Publicums selbstverständlich noch höher: ‘wer doch der Autor der in Frage stehenden Zeilen und eines solchen exclusiven Verfahrens sein könne.’

B

A Blicknek minden betűje egy-egy koporsószögévé vált az uralkodó rendszernek (Zichy A.) s az 1859-ben a monarchiára zúdult események megpecsételték a Bach bukását.

BERZEVICZY ALBERT: GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN

„Széchenyi döblingi magánya mindinkább megszűnt magány lenni; sűrűn látta magánál vendégül nem csak fiait és mostoha fiait, a Zichy grófokat, de imádott nejét is, kinek minden megjelenése ünnepé varázsolta a napot. Hollán Ernő, Falk és Kecskeméthy Aurél, mint irodalmi munkatársai, Lonovics, b. Jósika Sámuel, sőt az osztrák miniszterelnök Rechberg gróf is meglátogatta Széchenyit, nem különben Schmerling, az ellenzék miniszter jelöltje, és egy napon bekopogtatott a döblingi remeténél egy fejedelmi ifjú is: József főherczeg.”

Széchenyi naplójából

1859. augusztus második fele:

- ▶ Megkapja Hollán Ernőnek a magyarországi állapotokról szóló emlékiratát, majd fogadja Hollánt, és felszólítja: egészítse ki azt egy, a teendőkre vonatkozó második résszel.

Széchenyi levelezései

Széchenyi levele gróf Széchenyi Istvánnéhoz 1859. szeptember 1-én.

„Tegnap nálam járt Mr Ernest Hollán, [ide tartozó közbeszúrás a lap szélén] Hollán fivére Amerikában, az ő gyermekét tartottad keresztvíz alá! [közbeszúrás vége] akitől el vagyok ragadtatva.”*

*Hollán Hugóról lehet szó, akinek az első házasságából 1844-ben és 1846-ban született két fiú gyermeke, majd 1852. augusztus 17-én Quincy-ben (Illinois) újra nősült.

Hollán Hugó, Szombathely. 1819. március 14. A szabadságharc végén Törökországba emigrált. Az Aleppóban szolgáló Bem József kíséretéhez csatlakozott, majd Bem halála után két évvel kivándorolt Amerikába. Quincyben (Illinois) temették el 1863. április 9-én.

Gróf Széchenyi István levelei Hollán Ernőhöz

„Barátom,

1859.szeptemb[er] 8.

Én Önt barátomnak nevezem, mert én valóban az vagyok, noha ily kényes ügyekben nem szoktam igen erősen szeleskedni; 's mert én vagyok az, azt hiszem, Ön is őszinte barátsággal viseltetik irántam! A szimpátiák nem szoktak egyoldalúak lenni!

Fiam, Geyza* 6^{ikán} 1 óra tájba személyesen átadta a „Tudnivalót”** Gereblehegyi*** Őkegyelmességnek! – Egy rövid levelet csatoltam hozzá. Ezt tüstént elolvasta – és 1 ½ órai beszélgetés után – Geyzát másnapra rendelte. Ez tegnap pontosan comparealt [megjelent] 12 órakor. Az előszoba zsúfolva teli. – Geyzát nem sokáig váratta.”

*Zichy Géza grófról Széchenyi nevelt fiáról van szó.

**Hollán írását, a később Lipcsében névtelenül kiadott Zur ungarische Frage sejthetően csupán első részét.

***rechen=gereblye, berg=hegy. ezért nevezi Széchenyi Rechberget hol Gereblyének, hol Gereblyehegyinek. Johann Bernhard Rechberg miniszterelnök

Zur ungarischen Frage címlapja. A „zöld könyv”

Döblingben óvatosság kedvéért szokásban volt ezen könyveket, vagy röpiratokat mindig csak a borító színe után elnevezni, de a szerző neve, vagy az irat címe soha sem lett említve

A könyv Lipcsében jelent meg, mint kiadó, Steinacker volt rajta megnevezve, az igazi kiadó azonban Hartleben, aki 1803 óta pesti könyvkereskedő.

Gróf Széchenyi István levelei Hollán Ernőhöz

1859. szeptemb[er] 14ikén

„Kedves Hollán!

Csak tegnap sikerült Bélának nagy nehezen R[echberg] Őe[xcellenciájá]hoz bejutnia! 2 teljes óra hosszat kellett circa 100 várakozóval az előszobában pauzálnia. --- Midőn csaknem mindenki más előtt bebocsáttatott Őe[xcellenciájá]hoz... épp akkor távozott a kabinetből Őe[xcellentiája]... Esterházy Pál herceg Bach, Hübner stb., stb., stb., kik ezennel vetettek véget szerencsésen? egy ülésecskének”. – Remekművéről – ÉN igazán annak tartom – azt mondotta: „Nagyon figyelemreméltó utalások vannak benne stb., stb...” Béla azt mondja – „úgy vélem, nem ért rá figyelmesen végigolvasni – úgy el van halmozva mindennemű ügyekkel – kiváltképp külügyekkel -, hogy mióta miniszterelnök – bizonyosan leadott vagy 20 fontot, pedig azelőtt sem volt különös súly! – Csupa jóakarat” stb., stb., stb.”

Gróf Széchenyi István levelei Hollán Ernőhöz

„Kedves Ernő Barátom!

Szeretném néhány dologra felhívni a figyelmét. Ha R[echberg] megkérdi, „kinek küldte el papírra vetett eszméit – ki szólította föl erre Önt, hogyan értesült az egészről Gr. Széchenyi István??” Mit fog akkor Ön erre felelni?

...

Isten áldja, kedves Barátom, és csak azt sajnálom, hogy nem vagyok atyja!

Hű magyar rokonérzéssel

1859. szept[ember] 19.

Felső-Döbling N° 163

Széchenyi István”

A következőkben Széchenyi gondosan felkészíti Hollánt, hogyan viselkedjék Rechbergnél. A látogatás másnap 1859. szeptember 20-án került sor. Ezt követte a második megbeszélésük szeptember 23-án.

Részlet gróf Johann Rechbergnek írt levélből.

„Egyik ismerősömet [Hollán Ernő] – aki mindazok szemében, akik őt ismerik – tetőtől talpig tisztességes embernek számít, minden tekintetben tökéletes függetlenségnek örvend, s akinek több alkalma volt a magyarországi közhangulatot alaposan megismerhetnie, mint bárki másnak – épp nemrégiben hívatta Budára egy magas állású császári hivatalnok, ahol is ő, pusztán a jóakarat által vezéreltetvén, hogy hasznot hajtson, pontosan megjelent – és a szóban forgó magas hivatalnok által ama kérdés elé állíttatott, „nézete szerint mi a teendő – hogy a magyarországi hangulat a legmagasabb kormányzatra nézve kedvezően alakuljon.”

Szintén Rechberghez írt levélfogalmazvány

1859. szeptemb[er] 17.

„Annak az emlékiratnak a szerzője, amelyet néhány napja Béla fiamnak volt szerencséje átadhatni E[xcellenciád]nak, ma reggel bemutatkozott nekem, és ismertette velem a már elküldött rész folytatását, a voltaképpeni quid esset ergo faciendum-ot [teendő] – melyet én a legnagyobb figyelemre méltónak találok.- Kérésem mármost az volna, hogy ha E[xcellenciád] kegyeskednék engedélyezni – hogy a szerző – Ernest von Hollán úr** – E. E.*** – hadd tehesse csupán rövid időre tiszteletét, hogy felolvassa – miként tán az előző, úgy e mostani opusát is.”*

*Tehát ekkorra készült el Hollán a későbbi Zur ungarischen Frage immár Széchenyi intenciói szerint megírt második részével.

**Bekarikázva, de nem áthúzva, mely Széchenyinnél általában szövegelhagyást jelent.

***A két E betű Hollán nevének kezdőbetűi – szándékosan tévesen.

Levélrészlet 1859. szept. 22. a címzett gr. Széchenyi Istvánné

„Mi volna, ha holnap 4 órakor nálam ennél – és meghívatnád Geyzával erre a diner-re Mr és Madame Hollánt is egyúttal? – Hollánt – ki nem fogyunk a H betűből – igen kedvelem – hiszen, hogy őszinte, becsületes jelleme szegény hazánknak nagy szolgálatokat teend majd – és aktivitása a mi B[élá]nkra és G[eyzá]nkra a legjobb hatással lehet. Soyez bien gentille avec elle et lui.[Légy nagyon kedves mindkettőjükkel.] – Geyza haladéktalanul keresse fel, és hívja meg mindkettőjüket holnap 3 óra $\frac{3}{4}$ -re. [háromnegyed négy] – Hollán – ha lehetséges, még ma állítólag felkeres.”

Gróf Széchenyi István levelei Hollán Ernőhöz

„1859. ober[október] 2^{ik}án. 12 ³/₄ [12 óra 45 perc]

Kedves Hollán ... igen kellemetlenül elhúzódik minden! Ma nálam reggelizett Gr. Zichy Ferry (:mindjárt 7 után!). – Olvastunk együtt „valami nagyszerűt” – El volt ragadtatva ... én mindinkább – mert többször élveztem végig. És megegyeztünk, „hogyan tüstént írok Önnek”

‘Drága fiam, gyere hozzánk mielőbb’

Mármost idehallgasson, sietősnek oly nagyon nem sietős – mivel a páciens, akit meg akarunk gyógyítani, éppenséggel nem szenved flogisztikus [gyulladásos] betegségétől. – Mégis felbecsülhetetlenül előnyös volna, ha úgy intézkednék – hogy ismét ... néhány napra legalább – netán hosszabb időre - ide siethessen.

Vagy egyáltalán nem, vagy bizonyosan mindig idehaza talál!

Isten áldja – Tisztelt nejét üdvözlöm
Széchenyi István

Nem neveztem meg Önt... - és el sem képzelheti, mekkora örömmel kiáltott fel Zichy, midőn meghallotta: Hollán Ernő! „Oly nagyon tetszett nekem mindig – meg tudnám csókolni!” Tegnap olyan szédülés fogott el – hogy csakugyan azt hittem, vége van!”

Széchenyi napló feljegyzései

1859. október 2.

„Z[ichy] Ferry reggelizett nálam. Felosvastam neki Hollán Ernőből. Z[ichy] el van ragadtatva. 'Hívassuk.' Én vagyok a bankára. Z[ichy]: 'Én majd jótállok érte.' Tüstént írtam azután Szombathelyre. Gyere, fiam.” - ... Én. – Hollán mesterművét még csak le sem másoltatni – vagyis tüstént nyomtatásba! Belügyminiszter Jósika. – Zichy az olvasás előtt: 'Szögyéni Latzy* írt valami elsőrangút!' az olvasás után: 'Hollán sokkal magasabb szempontból.-' Én: Szögyéni az országútról – Hollán a vasútról.”

► A naplóból hiányzik egy oldal.

10^{ikén} Zichy Ferry nálam, 'Hollánt Budára kérem' stb. Bartal dolgában. 'Nem akarok Jósika elébe ugrani — ő a főnök.' Este Hollán és Kecskeméthy. Már szabad saját neve alatt.**

*Szögyén-Marich László (1806-1893) konzervatív politikus. 1844-től 1846-ig helytartótanácsi alelnök, 1846-tól 1848-ig magyar királyi alkancellár. 1859-60-ban a bécsi birodalmi tanács alelnöke, 1888-ban alkancellár.

**Tudniillik Kecskeméthy Aurélnak, aki eddig – Széchenyi kívánságára – „pölöskei inspektor” álnéven jelentkezett be Döblingbe.

Gróf Széchenyi István levelei Hollán Ernőhöz

„Kedves Barátom Hollán, olyan rekedt állapotban vagyok, nem egészen kedvező időjárás következtében, és efölött meglehetősen is szédeleg a fejem, hogy nem igen merek szólni. Goldberg* is megtiltotta. Vettem a két könyvet. Bánom, hogy V. K.-t visszaküldötte, ha hasznát veheti. Gr. Falkenstein** többször volt nálam; az utolsó nyomtatási kijavítás négy-öt nappal ezelőtt volt kezeiben, úgy hogy már-már a világ szemei előtt leend... Cseh Ő Excellentiájának opusa.***

Én igen sokat irkafirkálok, de annál kevesebbet eszem.

S most áldja meg az Egek Ura. Kedves Tony Leányomat csókolom – férjének engedelmével, vagy anélkül!

Oct. 6-ika 1859.

Széchenyi István.”

*Másodorvos Görgen dr. döblingi intézetében.

**Gróf Falkenstein néven Széchenyi István dr. Falk Miksát értette, aki ez időtájt majdnem mindennap vendég volt Döblingben.

***Hollán Ernő írása, a Zur ungarischen Frage.

Gróf Széchenyi István levelei Hollán Ernőhöz

„Octob. 23. 1859.

Kedves fiam, ha nincs rá szüksége, kérem küldené meg Vogt K. munkáját* Geyzának, mert közelebb lakik. Tán vehetném hasznát. A francia könyvre nincs szükségem. Zichy F.: „Hollán spricht ja recht gut französisch!” Ezen örülök. De azért kérem Önt: Egy napot se hagyjon leperegni, legalább egy órai fentszóval, sőt kiabáló olvasás nélkül, és ha lehet, oly tanú előtt, ki tökéletes francia.

Ich bin Ihnen noch einen Fiaker schuldig**; geben Sie mir Credit, bis wir uns wiedersehen.
[Tartozom még Önnek egy fiákkerrel – adjon hitelt, amíg viszontlátjuk egymást.]

Lelkes Anti leányomnak kezeit csókolom.

Adieu cher ami, et pensez de temps à autre à votre bien devoué. [Adieu, kedves barátom és gondoljon néha odaadó hívére.]

*Carl Vogt műve: Studien zur gegenwärtigen Lage Europas (Genf-Bern 1859.)

Széchenyi István.”

**Széchenyi talán azt ígérte Hollánnak, hogy közbenjár annak érdekében, hogy Rechberg ismét fogadja őt. Erre utalhat a „fiaker” kifejezés.

Gróf Széchenyi István levelei Hollán Ernőhöz

„Február 6. 1860. Ibi ubi!!![itt-ott]

Önnek szíves sorait – februar 2. – kedves fiam Ernő, válaszolván, igen jól esett, hogy Hölzl* még nem indíttatott útnak! Mert Ibel vagy tán Ibl Miklós, megtudván, hogy nekem 'Templom' kell, tüstént felrándult, és ezzel „tant bien que mal” már megegyeztem;

...

Ergo, s ekkép egy második bába nem szükségeltetik! Wanderer** megkapta 'die 2-te Verwarnung***' és pedig jobbadán wegen den aufhetzenden Brief des G. St. Széchenyi an seine Bauern, über welchen der E. H. Gouverneur in einen heillosen Zorn ausbrach, und die besagte liberale Massregel veranlasste. Freylich: das Aufhetzen der Bauern gegen uns, das mochten sie sich reserviren."

*Hölzl [Hölzel] szombathelyi építőmester, akit Hollán gróf Széchenyinek ajánlott. Noha a cenki templom terveinek elkészítésével Széchenyi István Ybl Miklóst bízta meg, Hollán Ernő segítőkészsége még sem volt hiábavaló, ugyanis a templom építőmestere az általa ajánlott szombathelyi mester, Hölzl József lett.

**Bécsben megjelent magyarbarát lap, melynek Falk Miksa volt a főmunkatársa.

***A rendőrség harmadik figyelmeztetése a hírlap felfüggesztését vont maga után.

Széchenyi napló feljegyzései

1860. Március

„3^{ik}án Mivel ma a Recherche domicilière [házkutatás] során elvették a naplót, másikat kezdek el! -1/8 -tól [sic!] 12-ig erősen kibolháztak. Felsenthal* jön végre. - Biztosít róla -hogyan hamarosan és gyakran meglátogat!?

Nem találtak semmit, ami kompromittálhatna - mert nincs semmi effélém. - Magukkal vitték: Die Pressét, ... Konfúziót, a naplót, Bélának írott leveletem,** Gróf Bánffy memoárját,***... melyet reklamálni fogok. - Egyidejűleg Hollán, Kecskeméthy és Falk. - Este Crescence.”

*Köpp Edel von Felsenthal, Rudolf (1807-1861) bécsi rendőrtisztviselő.

**A hatóság a Die Presse in Österreich, a Disharmonie und Blindheit [Konfúzió] és a naplók mellett a Széchenyi Bélához 1857. november 6-án írott Intelmek kéziratát foglalta le.

***Gróf Bánffy Dénes (1777-1854) cs. kir. kamarásnak az 1848-as forradalomról írt két műve kéziratáról van szó. (Résumé des causes et des résultats de la révolution en Hongrie; Résumé des causes et des résultats de la révolution en Transylvanie, 1852- 1853.)

Kecskeméthy Aurél visszaemlékezése

- ▶ „1860. március 3-án reggel fél hétkor, ugyanazon órában, rendőri házmotozás történt gróf Széchenyinél és dr. Görgennél Döblingben, — az ifju Széchenyi grófok városi lakában, gr. Zichy Gézánál, Falk Miksánál, a véletlenül előtte való este ide érkezett Hollán Ernőnél, és e sorok írójánál.” (Kecskeméthy Aurél)
- ▶ „Mondják, 40 fiakker és kétannyi hivatalnok volt azon reggel mozgásban; s az államfinanciák állapotát eléggé megmagyarázó körülmény, hogy otromba légvárak hajhászatára ily nagymérvű landpartiekat rendezhetni az állam költségén!”

A korabeli Wandl szálló, ahol 1860-ban Hollánnál házkutatás volt

Széchenyi István hátrahagyott iratainak története kiadványból

- ▶ Falk Miksánál és Kecskeméthy Aurélnál hozzájuk intézett, sok és érdekes magyar nyelvű levelet foglaltak le.
- ▶ Hollán Ernőnél, ki mint átutazó, szállodában lakott, semmit sem találtak, de elvitték noteszét, melyben naplószerű feljegyzések voltak.
- ▶ Zichy Gézánál, Széchenyi mostohafiánál, döblingi hűséges titkáránál Széchenyi köréből származó röpiratokat találtak és foglaltak le.
- ▶ Legtragikusabb volt azonban az a motozás, amely Széchenyi fiainál a Hohe Brücke 145. sz. alatti lakásukban folyt le.

Thierry rendőrminiszter levele a házkutatás után

- ▶ Thierry rendőrminiszter levele

»A tébolyda megszűnt Excellentiádra nézve menedékhely lenni.«

- ▶ Egy kevésbé beteg emberben is ezek után az előzmények után könnyen támadhatott a gyanú, hogy elfogatás, börtön, vagy talán merénylet az, ami reá vár. És ez lehet a magyarázata a kétségbeesés vagy örülési roham ama cselekedetének, mellyel Széchenyi 1860 húsvét vasárnapjára virradó éjjel önkezével vetett véget életének.

A haláláról a „Wanderer” következő jelentést hozta (részlet)

„Széchenyi István gróf április 7-ke és 8-ka közötti éjjel agyonlőtte magát a Görgen-féle tébolydában, Döblingben. Már körülbelül egy hét óta lehetne rajta észrevenni az elkomorodás növekedő jeleit; keveset beszélt, s úgy látszik, hogy legkedvesebb barátai látogatását sem látta örömet. Képzelve egyre komor képeket tükrözött eléje, s a jövőt legfeketébb színekben tünteté fel előtte. Jósika Sámuel halála, ki Széchenyinek lelki barátja volt, s megbetegedése előtt nála ebédelt Döblingben, a hetven évhez közelgő agg férfiú szívét egészen megtörte. Halála előtt öt napig nem étkezett, s kedves tárgyait is, a sok órát, chronometert, melyeket maga szokott felhuzogatni, és galambjait, melyeket saját kezéből etetett, egészen elhanyagolá utolsó napjaiban. Szombaton őt meglátogato Zichy Henrik gróf, s leirhatlanul nyomasztott lelkiállapotban találta. Szeretett nejének két nappal előbb így szólt: „Napjaim meg vannak számlálva.”

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

